

Youri Desplenter (a) & Pierre Outers (b)

(a) Universiteit Gent

(b) Université de Liège

Contact: youri.desplenter@ugent.be

pierre.outers@uliege.be

Literatuuronderwijs in secundaire scholen van de Vlaamse en de Franse Gemeenschap: twee gescheiden werelden

1. Aanleiding

Aan de Université de Liège werkt Pierre Outers aan een proefschrift waarin hij analyseert hoe literatuuronderwijs in secundaire scholen van de Franse Gemeenschap enerzijds en in Vlaamse scholen anderzijds is opgevat en in de praktijk wordt gebracht.

Promotoren van zijn onderzoek zijn Daniel Delbrassine (ULiège) en Youri Desplenter (Vakdidactiek Nederlands en lesgever Eduma-vak ‘Literatuur en onderwijs’; UGent).

2. Literatuuronderwijs: theorieën en methodes (Youri Desplenter)

De methodes waarop internationaal in de middelbare school literatuuronderwijs in het moedertaalonderricht wordt gegeven, laten zich vastleggen op een glijdende schaal, begrensd door twee uitersten (Bolscher e.a. 2004: 168-169; Nicolaas & Vanhooren 2008: 10 en 40; Verboord 2003, geciteerd in Witte, Mantingh & van Hertzen 2017: 127): stof- of cultuurgericht onderwijs aan de ene kant en leerlinggericht onderwijs aan de andere kant. Literatuuronderwijs wordt internationaal gekenmerkt door een immense variatie en een grote verscheidenheid aan doelen. Een wetenschappelijk onderbouwde visie die als hét richtsnoer voor literatuuronderwijs kan dienen, bestaat dan ook niet; de meeste leerkrachten werken eclectisch.

In de Vlaamse Gemeenschap verschijnen de nieuwe eindtermen voor de derde graad van het secundair onderwijs stilaan aan de einder – met expliciete vermelding van doelen op het vlak van literatuuronderwijs – en daar zal het aangewezen zijn een aantal oudere methodes te vervangen door nieuwe, om de eindtermen optimaal te kunnen behalen. Die eindtermen zijn, voor wat literatuuronderwijs in het Nederlandstalige moedertaalonderricht (derde graad ASO) betreft, als volgt geformuleerd:

Literatuur in het Nederlands beleven:

- 2.16 *De leerlingen verwoorden hun gedachten, gevoelens en beleving bij het lezen, beluisteren en bekijken van literaire teksten.*
- 2.17 *De leerlingen analyseren hoe in literaire teksten betekenissen worden gecreëerd met behulp van narratieve, retorische, poëtische en theatrale structuren en technieken.*
- 2.18 *De leerlingen treden in interactie over de relevantie van literaire teksten voor hun leefwereld, voor de samenleving waarin ze leven en voor de samenleving waarin de teksten ontstonden.*

Literatuur om het individu te ontplooiën, literatuur om het tekstbegrip te bevorderen en literatuur om het individu te socialiseren en te encultureren, het zijn doelen die ook in het literatuuronderwijs in Nederland en Duitsland in de een of de andere vorm terug te vinden zijn, en die we dan ook stilaan als vanzelfsprekend zijn gaan beschouwen. Desalniettemin tracht men die doelen op de meest uiteenlopende manieren te bereiken en daarvoor hoeven we niet eens zo ver te kijken. In het moedertalige literatuuronderwijs in de Franse Gemeenschap lijkt het er – in elk geval op het vlak van de methodes – helemaal anders aan toe te gaan, iets waarop we in Vlaanderen (en Nederland) doorgaans minder zicht hebben. Uitwisseling van de doelstellingen en methodes kan nochtans verrijkend zijn voor alle betrokkenen.

3. Vergelijking van het literatuuronderwijs in de Franse en de Vlaamse Gemeenschap (Pierre Outers)

Voor het deel 'leesvaardigheid' van de PISA-tests zijn de resultaten van de leerlingen van de Vlaamse Gemeenschap altijd beter geweest dan die van de leerlingen van de Franse Gemeenschap (Lafontaine et al. 2019: 27). Mogelijk liggen hieraan socioculturele verschillen ten grondslag, maar een en ander zou uiteraard ook kunnen samenhangen met de manier waarop moedertaalonderwijs – en dan met name het middelbare literatuuronderwijs – in de twee gemeenschappen is opgezet. In 1989 werd onderwijs een bevoegdheid van de gemeenschappen, maar toch resulteerde dat niet in geheel andere onderwijssystemen. Onderwijsnetten, eindtermen en leerplannen, de vier vormen in het secundair onderwijs (algemeen, technisch, enz.) maken nog steeds deel uit van het onderwijs in de beide gemeenschappen. Ondanks die gemeenschappelijke basis wordt het onderwijs voor bepaalde onderdelen toch helemaal anders aangepakt. De onderzoeksvraag van mijn doctoraatsonderzoek luidt dan ook: 'Zijn er verschillen wat het moedertalig literatuuronderwijs betreft in het secundair onderwijs tussen de Franse Gemeenschap en de Vlaamse Gemeenschap, en zo ja, welke zijn dat?' Een eerste aanname is dat er wel degelijk verschillen bestaan. Die zijn er tussen alle landen en desgevallend regio's in Europa. Een tweede aanname luidt dat de verschillende praktijken van de Vlaamse Gemeenschap interessant kunnen zijn voor de Franse Gemeenschap, en omgekeerd. Ten derde neem ik aan dat analyse van de verschillen de mogelijkheid zal bieden om de praktijken binnen de twee gemeenschappen in theoretische kaders te plaatsen waarbinnen het literatuuronderwijs gebeurt (zie verder). In overeenstemming met het model van Bereday (1964) werden een aantal vergelijkingscriteria bepaald:

- *Tekstaanbod*
 - o jeugdliteratuur (Gebruikt? Zo ja: wanneer, hoe, enz.?)
 - o Belgische literatuur (Gebruikt? Zo ja: wanneer, hoe, enz.?)
 - o vertaalde literatuur (Gebruikt? Zo ja: wanneer, hoe, enz.?)
 - o volledige lectuur versus fragmentarische lectuur (met lay-outvragen)
 - o volledige lectuur: wie kiest, de leerkracht of de leerling? Criteria?
- *Literaire kennis* (Gebruikt? Zo ja: wanneer, hoe, met welk doel, enz.?)
 - o analytische kennis (narratieve technieken, kenmerken van genres, enz.)
 - o historische kennis (literaire stromingen, auteurs, canonwerken, enz.)
 - o sociologische kennis (definitie van literatuur, begrip van literair veld, enz.)
- *Activiteiten met betrekking tot literatuur*
 - o centrale toetsen (Zijn er? Zo ja: plaats voor literatuur?)
 - o evaluaties (Via welke opdrachten worden de leerlingen beoordeeld?)
 - o literair schrijven (Actief? Zo ja: wanneer, hoe, enz.?)
 - o Hoe wordt de voortgang gemeten ten opzichte van de te bereiken doelen?
 - o plaats voor de lezer (Wordt rekening gehouden met tekstervaring? Zo ja: hoe?)

Deze criteria worden via vier specifieke databronnen bestudeerd:

1. voorgeschreven praktijk (eindtermen en leerplannen);
2. voorgestelde praktijk (vooral handboeken);
3. praktijk in de klas zoals meegedeeld door leerkrachten (een enquête);
4. praktijk in de klas zoals waargenomen (observaties van lessen met individuele gesprekken).

In publicaties over het Nederlandstalige literatuuronderwijs wordt stevast uitgegaan van een dichotomie tussen een leerstof/cultuurgerichte benadering en een leerling/lezersgerichte benadering (Bolscher e.a. 2004: 168-169; Nicolaas & Vanhooren 2008: 10 en 40; Verboord 2003, geciteerd in Witte, Mantingh & van Hertzen 2017: 127). In de Franstalige literatuur bestaan er ook theoretische kaders over het literatuuronderwijs, bijvoorbeeld het kader van Dufays, Gemenne & Ledur (2015: 100) en dat van Simard et al. (2019: 348-351), die allemaal naar het model van het ‘literair lezen’ verwijzen: een afwisseling tussen *participation* en *distanciation*. Op basis van de observatie van de eindtermen/leerplannen en de handboeken kan een eerste conclusie getrokken worden: de voorgeschreven en voorgestelde praktijken van de Vlaamse Gemeenschap zijn vooral op de leerling/lezer gericht, terwijl die van de Franse Gemeenschap vooral op de leerstof/cultuur zijn gericht. Analyse van de praktijk in de klas (meegedeeld en waargenomen) moet nog gebeuren.

Referenties

- Bereday, G.Z.F. (1964). *Comparative Method in Education*. Austin TX: Holt, Rinehart and Winston.
- Bolscher, I., J. Dirksen, H. Houkes & S. van der Kist (2004). *Literatuur en fictie. Een didactische handreiking voor het voortgezet onderwijs*. Zoetermeer: NBD Biblion.
- Dufays, J.L., L. Gemenne & D. Ledur (2015). *Pour une lecture littéraire. Histoire, théories, pistes pour la classe*. Louvain: De Boeck Supérieur.
- Lafontaine, D., S. Bricteux, G. Hindryckx, A. Matoul & V. Quittre (2019). *Performances des jeunes de 15 ans en lecture, mathématiques et sciences. Premiers résultats de PISA 2018 en Fédération Wallonie-Bruxelles*. Liège: aSPe-ULiège.
- Nicolaas, M. & S. Vanhooren (2008). *Het literatuuronderwijs in Nederland en Vlaanderen. Een stand van zaken*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.
- Simard, C., J.L. Dufays, J. Dolz & C. Garcia-Debanc (2019). *Didactique du français langue première* (2de ed.; 1ste ed.: 2010). Louvain: De Boeck Supérieur.
- Witte, T., E. Mantingh & M. van Hertzen (2017). “Doodtij in de delta. Stand en toekomst van het Nederlandse literatuuronderwijs”. In: *Spiegel der Letteren*, 59 (1), p. 115-143.